

OM FLERHANDIKAPP OCH INLÄRNINGSSVÅRIGHETER
I KULTUR OCH SAMHÄLLE

NR 3. 2007

**”En
spännande
utmaning!”**

Av Lotta Löfgren-Mårtenson, Universitetslektor och författare

Att läsa är för många en stor njutning, som tillför livet spänning, romantik eller igenkännelse. Som läsare kan man lägga egna upplevelser i texter och få en större förståelse för det egna livet. Eller fantisera om ett helt annat liv där läsningen ger erfarenheter om andra kulturer, andra liv och andra sorters relationer som det egna livet saknar. ”Vi lever bara ett liv, men genom att läsa böcker lever vi många liv”, skrev författaren Kaj Söderhjelm. Läsning är helt enkelt för många en del av den egna livskvaliteten som man inte vill undvara.

Inte för alla

Men läsning är av olika skäl inte alla förunnad. Det kan bero på att man är läsovan eller på att man har ett funktionshinder, till exempel dyslexi eller utvecklingsstörning, som gör det svårare att ta till sig en text.

Vi talar ofta om vikten av delaktighet och tillgänglighet för människor med funktionshinder. En viktig del av att vara delaktig är att kunna ta till sig information, kunskap och skönlitteratur i skrift. Här kan man tala om läsning som en rättighet för alla.

Läskunnighet som maktfaktor

I dagens informationssamhälle ökar kraven på individens läs- och skrivförmåga hela tiden. Vi ska kunna ta till oss information, jämföra innehållet i olika texter och därefter skapa oss en uppfattning och ta beslut.

Att ha någon form av lässvårighet får därmed stora konsekvenser för den enskilda individen. Enligt projektet ”Språka loss” (www.sprakaloss.se) har 25 % av den vuxna befolkningen problem i vardagen med att läsa.

Mats Myrberg, professor i specialpedagogik, som har undersökt läsförmågan hos vuxna svenskar, visar att två miljoner svenskar inte klarar att läsa en dagstidning. Mer än en halv miljon av dessa kan bara läsa enstaka ord och formuleringar och förstår inte innehållet i längre texter.

För att klara att leva i dagens samhälle krävs en läsförmåga som motsvarar kraven i årskurs 6. Två miljoner svenskar når sålunda inte den nivån. Det innebär att bokläsandet också kan ses som en klassfråga. Mer än någonsin är ett rikt språk en maktfaktor och en självklar förutsättning för demokratin, menar Elisabeth Eliasson från ”Språka loss”:

Den som inte läser är lättare att manipulera

Att inte kunna läsa urholkar inte bara individens självkänsla, utan utgör också ett hot mot demokratin. I ett samhälle som översvämmas av olika slags texter är läskunnighet en nödvändig kulturell och politisk färdighet.

När krumelurerna tar form och blir till liv kan också världen tydliggöras, om än det till en början ges i schablonmässig och starkt förenklad skenad.

Är det svårt att skriva lätt?

Kan författare, journalister, forskare eller andra med skrivande yrken formulera sin information, sina budskap eller berättelser på ett mer lättillgängligt sätt?

Handlar det enbart om att skriva kort och konkret? Och går detta att göra utan att känslan, finesen eller det komplexa försvinner? Att skriva lättlästa och samtidigt konstnärligt värdefulla böcker är svårt, intygar Dag Öhrlund, författare på LL-förlaget:

Att skriva lätt är svårt.

Det kanske låter konstigt, men så är det.

Att skriva lätt är också roligt.

Och spännande.

Det är viktigt att alla förstår det man skriver.

Som forskare har jag sedan tidigare skrivit flera vetenskapliga böcker och artiklar och nyligen utkom jag med mina två första lättlästa romaner. Lusten att skriva och pröva olika genrer fick mig att bredda mitt skrivande och att försöka skriva lättläst skönlitteratur.

Är det då stor skillnad? Självklart skiljer sig romanens fiktiva form på många sätt från den vetenskapligt strikta och precisa, med krav på källhänvisningar. Men att skala fram det väsentliga och göra texten trovärdig för läsaren är gemensamt. Att få fram en stämning och en känsla är viktigt oavsett om man skriver lättläst eller inte. Men att kämpa för att försöka övertyga läsaren är sällan bra. Skriv stramt och undvik överord, är istället författaren Peter Gissys råd till blivande deckarförfattare i en tidningsintervju (HN 060621), vilket lika gärna kunde vara anvisningar till en vetenskaplig text.

Det måste finnas driv i texten

För att locka en läsare att ta sig igenom en text anser jag att det är viktigt att ämnet engagerar. Nyfikenhet är alltid en viktig motivation då det gäller att fortsätta läsningen. Ett driv i texten som för läsaren framåt, vare sig det handlar om att beskriva resultaten av en forskningsstudie eller handlingen i en skönlitterär text, ökar viljan och motivationen att fortsätta läsningen.

När man kämpar med läsvårigheter kan det vara extra viktigt att innehållet lockar till att vända blad efter blad. En text som berör en aktuell livssituation eller fas i livet kan exempelvis kännas extra angelägen att ta sig igenom.

Förminska inte läsaren!

Att ha dyslexi/läs- och skrivsvårigheter innebär att man har problem med att läsa texten, men sällan några större svårigheter med att förstå den.

När man har en utvecklingsstörning kan det även vara svårt att förstå abstraktioner, liknelser och metaforer såsom exempelvis "fjärilar i magen".

Krångliga ord kan man passa på att förklara i texten, om de måste användas.

Nivån på innehållet bör motsvara den levnadsfas som läsaren befinner sig i. Även om texten är lättläst och konkret, så ska den inte förminska läsaren eller behandla ämnet på ett sätt som inte tar hänsyn till livserfarenheten.

Läsaren ska känna sig respekterad och delaktig.

Säg inte allt!

I min lättlästa bok *Drömmen om Danskungen* kämpar huvudpersonen Anna med att acceptera sitt intellektuella funktionshinder och de konsekvenser som det får för hennes livssituation. Hon bor i en gruppbostad och behöver stöd av personal i vardagen, även om hon helst vill stå på egna ben. Anna längtar efter en pojkvän och missförstånd uppstår.

Anna önskar att hon var som alla andra.

Hon vill inte behöva be om hjälp hela tiden.

Och hon skulle vilja ha en pojkvän.

Hon vill inte bo på en gruppbostad.

När Anna kliver in i sin lägenhet är det mörkt och tyst.

Nu orkar hon inte vara glad

för de nya möblerna.

Hon känner sig ensamast i hela världen.

Varför såg inte Danskungen på henne?

Varför dansade han med den mörka tjejen hela kvällen?

Anna lägger sig i sängen och drar täcket över huvudet.

Nu vill hon sova och glömma allting.

Förutom att beskriva Annas liv med ett enkelt språk underlättas läsandet av att texten i boken är rikligt illustrerad och lättillgänglig i sin grafiska form.

Ändå sägs inte allting i texten. En del får läsaren lista ut själv eller skapa sig en egen bild av hela förloppet. Johan Werkmäster, författare på LL-förlaget, påminner om hur läsoplevelsen skapas i samspel mellan författaren och läsaren. I motsats till en filmupplevelse levereras inte bilderna direkt, utan skapas under läsandet i läsarens huvud.

Därför ska en författare aldrig berätta allt, utan lämna "hål" i texten, som läsaren själv kan fylla i. Författaren skapar på så sätt ett slags skelett som läsaren själv fyller med sin egen fantasi och sina egna erfarenheter. Man skapar med andra ord ett slags raster, som läsaren förtätar. Därför blir varje bok unik för varje läsare. Det är denna kreativa process som enligt Werkmäster skapar läsoplevelsen.

Lagom lätt

LL-förlaget ger sedan många år ut böcker som vänder sig till läsovana och personer med olika grad av lässvårigheter. Förlaget har många tips, som kan vara användbara för författare som vill skriva lättläst. Texten ska vara:

- lätt att ta sig genom
- lätt att ta till sig
- lätt att förstå
- lätt att minnas

Men det ska vara lagom av allting, påminner Elisabeth Eliasson på "Språka loss". Överdrivet tillrättalagda böcker kan få motsatt verkan och mynna ut i berättelser som inte alls känns särskilt lätta att läsa.

Hon menar att alltför korta meningar, utan bisatser, kan bli ett hinder i läsningen och resultera i ett stackatospråk som hackar sönder innehållet. Actionkravet kan leda till att person- och miljökildring helt kommer i skymundan och endast blir ansatser. Läsningen kan bromsas av för många kapitel och för stor stil kan få en avskräckande effekt och kännas stigmatiserande. Det gäller sålunda att hitta rätt nivå så att kravet på lättlästhet kombineras med litterär kvalitet. Sådär formulerar LL-förlaget det:

När man skriver lättläst går det inte att gömma sig bakom mängder av ord och luddiga tankar. Att skriva lättläst är att skriva rakt på sak.

Existentiella funderingar

Men kan man ge karaktärer djup när man skriver lättläst? Min andra lättlästa bok "Älskar, älskar inte" handlar om tonåriga Emma, som är en helt vanlig tjej som gillar att vara med sin kompis Jonna och snacka om skolan, killar och annat som ofta är viktigt i den åldern. Men plötsligt ändrar sig allting då Emmas föräldrar flyttar isär. Den här boken handlar alltså också om existentiella funderingar, men berör både en annan livsfas och en helt annan livssituation:

Emma hör vad pappa säger, men förstår inte. Hon tittar på maten, men är inte hungrig längre.

Lillebror? Har han också åkt? Vad har hänt? Frågorna hopar sin inom Emma, men hon får inte fram ett ord.

Pappa fortsätter och säger att ingenting är Emmas fel. Hennes fel? tänker Emma. Varför skulle det var det? Det är det enda hon är säker på. Att detta inte har med henne att göra.

Boken "Älskar, älskar inte" saknar helt illustrationer och har något tätare text än "Drömmen om

Danskungen". Men avsikten är densamma; att beskriva ämnet så att läsaren kan känna igen sig eller få en inblick i en annan människas liv och levnadsöde och få lust att läsa vidare.

Mindre fint med lättläst?

Var på den litterära skalan ska då de lättlästa böckerna egentligen placeras? Kan de räknas till "riktig" litteratur? Begreppet "lättläst" används ibland synonymt med torftig, karaktärslös eller naiv. Andra menar konkret, lättfattlig, populär och tydlig. De lättlästa böckernas form och innehåll har kritiserats för att skildra komplicerade skeenden på ett alltför enkelt sätt. Och sällan recense-ras en lättläst bok på tidningarnas kultursidor.

Men är litteratur verkligen finare eller bättre ju svårare texten är? Elisabeth Eliasson från "Språka loss" skriver:

När den lättlästa boken är som bäst innehåller den ett förtätat språk, destilerat från alla konstigheter, en koncentrerad och engagerande handling samt en sympatisk diktning som varsamt lotsar läsaren framåt.

Utmaning

För min del anser jag att det varit en spännande utmaning, nog så stor som de vetenskapliga texter jag författat, att skriva på ett lättfattligt sätt så att läsaren kan känna lukten av årstider, smaka den första kysen eller känna den stora sorgen eller glädjen hos romanfigurerna. Och om mina lättlästa böcker når dem som annars sällan läser eller som kan lockas till ännu en läsoplevelse så är jag mer än nöjd.

Att läsa:

Bergman, Jan (2006) Skriv i ett flöde. Deckarförfattare råder lärare. Hallands Nyheter 21/6 2006.

Eliasson, Elisabeth (2001) Lättläst – ett svårt begrepp. Språka loss. Publicerad på www.sprakaloss.se 2007-08-01

Hägg, Göran (2001) Muntligt och skriftligt. Språka loss. Publicerad på www.sprakaloss.se 2007-08-01

Löfgren-Mårtenson, Lotta (2007) Drömmen om Danskungen. LL-förlaget.

Löfgren-Mårtenson, Lotta (2007) Älskar, älskar inte. Argument förlag.

Werkmäster, Johan (2005) Konsten att konversera en dam samt konsten att skriva lättläst. Skrifter från Centrum för Lättläst. Nr 4. LL-förlaget.

Öhrlund, Dag (1999) Vi gör lättlästa böcker. En antologi. LL-Förlaget.

PS. Läs också Maria Normarks recension av Lotta Löfgrens bok "Drömmen om Danskungen", på sid 5!

